

Journal iranian political sociology

Vol. ۵, No.۵, Mordad ۱۴۰۲

Analysis of white marriage from the perspective of criminal law

In recent years, a type of cohabitation without official registration and the execution of a marriage contract between a man and a woman has become popular under the name of white marriage, in which the man and the woman do not have any responsibilities such as alimony, dowry, inheritance, and restrictions regarding the time of ending their joint life. . The current research with the topic of "analysis of white marriage with the perspective of criminal law" for the spread of this type of marriage and the lack of awareness among people about its nature with the aim of raising awareness about the crime of white marriage with an analytical method through texts and documents The nature of the crime of adultery and the statement of its rulings, the ways of proving the crime and the conditions for proving the limit, the similarities and differences between white marriage and the crime of adultery have been specified. And the relationship between a man and a woman in this type of cohabitation has been declared illegitimate due to the fact that such a marriage is not recognized as correct in the Sharia law, and Ta'zir will be punished with up to 99 lashes for a man and a woman who have such a relationship, and if adultery is proven in this relationship, Through statistical evidence in the law, the limit of adultery will be implemented in their case. Key words: marriage, white marriage, adultery, criminal law, hadd, tazeer.

ماهنامه علمی (مقاله علمی- پژوهشی) جامعه شناسی سیاسی ایران، سال پنجم، شماره پنجم، مرداد ۱۴۰۱، صص ۵۷۵-۵۵۹

تحلیل ازدواج سفید با چشم انداز حقوق کیفری

حمید رضا حاجی زاده^۱

اشرف پاک نیت^۲

نرگس رشیدی راوندی^۳

مرضیه مرئوسی نوش آبادی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۰

چکیده

در سال‌های اخیر نوعی زندگی مشترک بدون ثبت رسمی و اجرای صیغه عقد بین زن و مرد با عنوان ازدواج سفید رواج پیدا کرده است که عملاً زن و مرد هیچگونه مسئولیتی همچون نفقه، مهریه، ارث و محدودیتی نسبت به زمان پایان دادن به زندگی مشترک خویش ندارند. پژوهش حاضر با "موضوع تحلیل ازدواج سفید با چشم انداز حقوق کیفری" به جهت شیوع این نوع ازدواج و عدم آگاهی مردم نسبت به ماهیت آن با هدف آگاهی بخشی در خصوص جرم بودن ازدواج سفید با روش تحلیلی از طریق متون و اسناد، ابتدا به بررسی ماهیت جرم زنا و بیان احکام آن، راه های اثبات جرم و شرایط ثبوت حد، شباهت‌ها و تفاوت‌های ازدواج سفید و جرم زنا را مشخص نموده و رابطه زن و مرد در این نوع زندگی مشترک به دلیل صحیح ندانستن چنین ازدواجی در شرع، نامشروع معرفی شده است که تعزیر تا ۹۹ ضربه تازیانه برای زن و مردی که چنین رابطه ای دارند اجرا خواهد شد و در صورت اثبات زنا در این رابطه از طریق ادله احصائی در قانون، حد زنا در مورد آنان اجرا خواهد گردید. کلمات کلیدی: ازدواج، ازدواج سفید، زنا، حقوق کیفری، حد، تعزیر.

^۱ گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، نویسنده مسئول. lawiran@pnu.ac.ir

^۲ طلبه سطح ۴، رشته فقه خانواده، موسسه آموزش عالی معصومیه خواهران قم و مدرس حوزه و دانشگاه.

^۳ طلبه سطح ۴، رشته فقه خانواده، موسسه آموزش عالی معصومیه خواهران قم.

۴ دانش آموخته سطح ۳، رشته فقه و اصول، حوزه علمیه خواهران قم، مبلغ حوزه.

مقدمه

ازدواج امری مقدس می باشد که نه تنها در اسلام بلکه در دیگر ادیان برای آن قوانینی مقرر شده است که این قوانین بیانگر اهمیت مسئله ازدواج می باشد.

اما امروزه شاهد شکل گیری نوعی زندگی مشترک بدون ثبت رسمی و بدون خواندن صیغه ی عقد می باشیم که به نام های هم باشی، هم خانگی و هم زیستی بدون ثبت یا ازدواج سفید شناخته می شود که در این نوع ازدواج، زن و مرد بدون جاری شدن خطبه ی عقد یا صیغه زیر یک سقف زندگی می کنند و مانند همسران رسمی با یکدیگر روابط جنسی و عاطفی برقرار می نمایند.

البته این مسئله را می توان از لحاظ علل و عوامل ترویج آن و آسیب های اجتماعی وارد شده بر جامعه و از لحاظ روانشناسی و نیز از لحاظ بررسی فقهی وضعیت فرزندان حاصل از این نوع ازدواج مورد مطالعه قرار داد ولی در این پژوهش سعی می گردد ماهیت ازدواج سفید و نکاح معاطاتی و نظرات فقها در مورد نکاح معاطاتی را بررسی نموده و نسبت این دو مقوله را با هم بسنجیم. که شباهت ها و تفاوت های این دو مورد نظر خواهد بود. در این تحقیق مقایسه ازدواج سفید با عمل نامشروع زنا و بیان شباهت ها و تفاوت های آنها نیز صورت می گیرد.

زنا و احکام آن

زنا یکی از گناهان کبیره می باشد که در قرآن کریم نیز آیاتی در این مورد بیان شده است و خداوند در این آیات انسان ها را از این کار زشت نهی می نماید از جمله آیه «وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَ ۙ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا» (سوره اسراء (۱۷): آیه ۳۲ «و نزدیک زنا نشوید که کار بسیار زشت و بد راهی است»

با بررسی سخنان اهل بیت (علیهم السلام) به روایاتی می رسیم که در مورد دوری از این گناه بزرگ هشدار داده و عواقب دنیوی و اخروی این گناه را بیان نموده اند.

عبدالله بن میمون از امام صادق (علیه السلام) از پدرش نقل کرده است که فرمود:

«زناکار شش کیفر خواهد داشت سه کیفر در دنیا و سه کیفر در آخرت، اما سه کیفر دنیا این است که نور را از چهره اش می برد و موجب فقر و تنگدستی او می شود و نابودی او را پیش می اندازد و اما سه کیفر

آخرت، خشم پروردگار و حساب سخت و جاودانگی در آتش است.» (محمد بن علی ابن بابویه، من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۴۰)

زنا از گناهان بزرگی است که بی حجابی خلوت با بیگانه و نگاه به بیگانه از عوامل آن می باشد. پس از بررسی چند نمونه آیه و روایت در مورد زنا به این مسئله می پردازیم که زنا چیست و به چه عملی زنا گویند.

۱- چستی زنا:

زنا در لغت به معنای آمیزش جنسی با زن، بدون عقد می باشد. (علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، ج ۳، چاپ ششم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۱۲ه ق، ص ۱۸۲)

در اصطلاح زنا با تعابیر مختلفی بیان شده است اما بر این مطلب دلالت دارند که زنا عبارت است از رابطه جنسی بین زن و مرد که بین آن دو، عقد (دائم یا موقت) صورت نگرفته است به گونه ای که مرد آلت خود را به مقدار ختنه گاه در آلت زن داخل نماید به شرطی که شبهه ای از قبیل جهل به حکم یا موضوع وجود نداشته باشد.

البته زمانی که زن و مرد در عقد ازدواج یکدیگر باشند ولی نزدیکی حرام باشد مانند زمانی که زن حائض است یا در احرام می باشد، زنا محسوب نمی شود. در بعضی تعاریف قید بالغ و عاقل ذکر شده است که با تغییر این دو مورد، حکم فرد زنا کار متفاوت می شود. (میرزا علی مشکینی، مصطلحات الفقه، ص ۲۸۹ و حسن امامی، حقوق مدنی، ج ۳، تهران: انتشارات اسلامی، بی تا، ص ۲۱۳)

۲- احکام زنا

حدود، بخشی از قوانین اسلام هستند که برای اعمال متضاد با عفت و اخلاق اسلامی بنیان گذاری شده و نوع، اندازه و چگونگی آن نیز توسط شرع مشخص شده است. حد گاهی حق الله است و باید اجرا شود مانند حد زنا و گاهی حق الناس است و در صورت بخشش طرف مقابل، اجرا نمی شود مانند قصاص و قذف.

حد زنا ممکن است قتل، سنگسار، تازیانه، تازیانه و سنگسار، تازیانه و تراشیدن موی سر و تبعید باشد.

۲ - ۱ - اقسام حد زنا

۲ - ۱ - ۱ - قتل

شخصی که زنا انجام می دهد در موارد زیر حکم او قتل است.

الف - زناي مرد کافر ذمی با زن مسلمان

اگر مردی که مسلمان نیست با زن مسلمان زنا کند حد او قتل است و تفاوتی ندارد که شخص ازدواج کرده باشد یا نه و حتی موافقت زن در مورد زنا با او حکم را تغییر نمی دهد (موسوی، ۱۴۱۵، ۵۲۶؛ سلار دیلمی، ۱۴۴۰، ۲۵۴) بعضی فقها حکم را در مورد مطلق کافرها ثابت می دانند. (موسوی خمینی، ۱۴۲۵، ۴/۶۶۳)

ب- زنا به عنف یا اکراه

حد شخصی که زنی را مجبور به زنا می نماید قتل است و تفاوتی ندارد که فرد زناکار، دارای شرایط احسان (که بعدا ذکر خواهد شد) باشد یا نباشد.

حکم فردی که به شخص خواب، بی هوش یا مست (بدون رضایتش) زنا می کند یا با دزدیدن و تهدید و ترساندن زنان و دختران آنها را مجبور به زنا می کند نیز قتل است.

بعضی فقها، علت اینکه حد شخصی که دیگران را مجبور به زنا می کند، قتل می باشد اجماع معرفی نموده و بیان می کنند که این کار از زنا با شخصی که راضیست زشت تر است پس مجازاتش هم سنگین تر می باشد.

(موسوی، ۱۴۱۵، ۲۵۷)

ج - زنا با محارم نسبی

محارم دو دسته می باشند: محارم نسبی و سببی، افرادی مانند مادر، خواهر، دختر خواهر و دختر برادر، عمه، خاله و ... که با انسان رابطه خونی دارند محارم نسبی گویند و اشخاصی مانند مادرزن، زن پدر، دختر زن و ... را محارم سببی گویند.

اگر شخصی با محارم نسبی خود زنا انجام دهد به قتل محکوم می شود. نظرات فقها در مورد محارم سببی متفاوت است که برخی فقها در مورد محارم سببی، آن را به محارم نسبی ملحق می کنند و بعضی دیگر می فرمایند که احتیاطاً این حکم در مورد زنا با محارم سببی اجرا نمی شود که در این مورد نیز نظرشان در مورد زنا با زن پدر متفاوت است. (بهجت گیلانی فومنی، ۱۴۲۶، ۲۸۱)

د- سه مرتبه تکرار زنا و اجرای حد

اگر مردی آزاد (برده نیست) سه مرتبه زنا انجام دهد و حد برایش اجرا شده باشد و باز هم این عمل را تکرار کند در مرتبه چهارم حکم او قتل است با این تفاوت که برخی فقها قید بالغ و عاقل (زنجانگی، ۱۴۳۰، ۶۳۰) و قید غیر محصن را در کلام خود آورده اند (موسوی خمینی، ۱۴۲۵، ۴/۶۶۳) و برخی فقها این نظر را دارند که در مرتبه سوم حد او قتل است. (اصفهانی، بی تا، ۱۸) ماده ۲۲۴ ق.م.ا مصوب ۹۲ در چهار مورد مجازات اعدام را برای حد زنا پیش بینی کرده است.

۲ - ۱ - ۲ رجم (سنگسار)

حد زنا برای محصن و محصنه رجم و با شرایطی صد ضربه شلاق است. (ماده ۲۲۵ ق.م.ا مصوب ۹۲)

محصن یا محصنه به شخصی گفته می شود که بالغ و عاقل و دارای همسر دائمی یا کنیز و - قبل از انجام زنا - با او نزدیکی کرده باشد و هر زمانی که بخواهد، بتواند از او بهره مند شود. (عاملی، ۱۴۲۹، ۹۱۷-۹۱۶ و اصفهانی، بی تا، ۱۵ و موسوی خمینی، ۱۴۲۵، ۴۶۳)

با وجود قیدی که - با همسرش نزدیکی کرده باشد - شخصی که همسر دائمی دارد ولی هنوز به او دخول نکرده، از تعریف خارج می شود و برای چنین شخصی که زنا انجام داده حد دیگری در نظر گرفته می شود که در مباحث بعدی بیان می شود.

اگر شخص قید بهره مندی از همسر، هر زمان که بخواهد (در اصطلاح فقهی به چنین شخصی متمکن از همسر گویند) را به دلیل بیماری های قابل انتقال به همسر، مسافرت، زندانی بودن ... دارا نباشد محصن یا محصنه محسوب نمی شود و حدش رجم نخواهد بود.

این مطلب را نیز یادآور می شویم که طلاق رجعی باعث خروج از احصان نمی شود. (ناصر مکارم شیرازی، ۱۴۱۸، ۹۹)

نکته قابل توجه این است که عقد مورد نظر در تعریف احصان، عقد صحیح می باشد و اگر ازدواج به صورت صحیح انجام نگرفته باشد و یا کنیزی را در عقد باطلی خریده باشد، احصان محقق نمی شود. (حلی، ۱۳۸۷، ۴/ ۴۸۰)

این سوال مطرح می شود که آیا امروزه می توان حکمی جایگزین سنگسار قرار داد؟ پاسخ مراجع متفاوت است برخی می گویند حکم الهی تغییر پذیر نیست و کیفیت اجرای حکم بستگی به نظر حاکم دارد و برخی می گویند که در شرایط فعلی می توان جایگزین کرد و برخی می گویند اگر اجرای سنگسار بر خلاف مصالح مسلمین باشد، فقیه جامع شرایط می تواند حکم به اجرا نکردن آن دهد. (پاسخ جمعی از مراجع عظام تقلید به استفتاء ایسنا، سایت www.isna.ir، ۲۰ آذر ۱۳۹۷) البته مقنن در صورت عدم امکان اجرای رجم با شرایطی و حسب مورد مجازات اعدام یا صد ضربه شلاق را پیش بینی کرده است. (ماده ۲۲۵ ق.م.ا مصوب ۹۲)

۲-۱-۳- جلد (تازیانه)

حد تازیانه با توجه به شرایط احصان فرد زنا کار، آزاد یا برده بودن او متفاوت است.

الف - صد تازیانه

«مرد مسلمان آزاد که زن ندارد با غیر محارم خود زنا کند چنانچه با رضایت زن باشد باید او را صد تازیانه زد.» (موسوی گلپایگانی، ۱۴۰۹، ۳/ ۱۹۰)

همچنین در مورد مردی که به زن صغیر یا دیوانه ای زنا کند و زن عاقل و بالغ که بچه با او زنا کند حد صد تازیانه بیان شده است. (عاملی، ۱۴۲۹، ۹۱۸)

ب - هفتاد و پنج تازیانه

در دین اسلام به برده ای که نصف او آزاد است و مرتکب زنا شده و همسر ندارد هفتاد و پنج تازیانه می زنند.

ج - پنجاه تازیانه

برای شخصی که برده (غلام) است و زنا انجام داده پنجاه تازیانه حد در نظر گرفته می شود و تفاوتی ندارد که محسن یا محصنه باشد یا نباشد. (اصفهانی، بی تا، ۱۶)

د - جمع تازیانه‌ها

اگر شخصی که بیمار است و طاقت ندارد که تازیانه‌ها را تحمل کند، در اصطلاح حد را به صورت ضغث بر او اجرا می کنند به این صورت که تازیانه‌ها را - به تعداد تازیانه‌هایی که باید به او زده شود - در یک بسته کنار هم می گذارند و یکبار بر بدن او می زنند. (طبرسی، ۲، ۱۴۱۰/ ۳۹۰)

کیفیت تازیانه

اگر زناکار مرد باشد و حد تازیانه برایش در نظر گرفته شده باشد او را برهنه می کنند و در حالت ایستاده به او تازیانه می زنند ولی زن زنا کار را در حالت نشسته و با لباس تازیانه می زنند طوری که به تمام بدنش - غیر از صورت - برخورد کند.

اگر مجرمی در حال تازیانه خوردن بی هوش شود، باقی مانده تازیانه‌ها را به او می زنند یا صبر می کنند که به هوش بیاید؟ پاسخ: در فرض مذکور تاخیر جایز می باشد. (نوری همدانی، ۱۳۹۷)

۱- ۲- ۴- تازیانه و سنگسار

پیرمرد محسن و پیر زن محصنه اگر زنا انجام دهند اول تازیانه می خورند سپس سنگسار می شوند، بعضی فقها نیز در مورد شخص جوانی که محسن یا محصنه باشد و با شخص بالغ و عاقل زنا کند، فرموده اند: بعید نیست که ابتدا تازیانه خورده سپس رجم شود. (احکام حدود آقای خوئی، ذیل مسئله ی ۲۷۹، پورتال انهار، و موسوی گلپایگانی، ۱۴۱۲، ۱/ ۲۸۱)

اینکه مجازات سنگینی برای پیر در نظر گرفته اند شاید به این دلیل باشد که فرد پیر قوه ی شهوتش نسبت به جوان کمتر است و باید بتواند خود را آسان تر کنترل کند و جوانان ممکن است وقتی این گناه بزرگ را از پیرها ببینند به توجیه گناهشان پردازند.

۲- ۱- ۵ تازیانه و تراشیدن سر و تبعید

«اگر مردی با زنی عقد ازدواج دائمی ببندد و پیش از نزدیکی با او، زنا کند سرش را تراشیده و او را از شهری که در آن سکنی گزیده، تبعید می کنند و در این مدت زنش را از او جدا نگاه میدارند و همینطور اگر زنی قبل از نزدیکی شوهر با او، زنا دهد، یک سال تبعید می گردد، حکم تبعید و سر تراشی زنا کننده در صورتی است که تاکنون نزدیکی نکرده است و حکم تبعید زنا دهنده هم در صورتی است که کسی با او نزدیکی نکرده باشد.» (موسی شیری زنجانی، رساله توضیح المسائل، ص ۶۳۰)

بعضی فقها حد مردی که ازدواج کرده باشد ولی به زنش نزدیکی نکرده و زنا کرده صد ضربه تازیانه و تراشیدن سر و تبعید از شهرش دانسته اند.

همچنین بعضی از فقها می فرمایند حکم تبعید و تراشیدن سر برای زن در نظر گرفته نمی شود. (منتظری، ۱۴۱۳، ۵۵۳؛ اصفهانی، بی تا، ۱۶)

با نگاهی به اقسام حد و مجازاتهای دیگری که توسط دین اسلام بیان شده است و اینکه گاهی اوقات گناه اصلی یکی است ولی ممکن است توسط افراد مختلف و در شرایط متفاوت انجام شود که اگر قانونگذاران تنها بخواهند با تکیه بر عقلشان برای آن، قانونی وضع کنند نخواهند توانست به این ظرافت، قوانین متفاوتی در عین عدالت، وضع کرده و اجرایی بنمایند.

ولی از آنجا که قانونگذار دین اسلام خداوند است و توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه (علیهم السلام) این قوانین تفسیر و توضیح داده شده است و تمام جهات رشد و تعالی انسان در دنیا و آخرت در نظر گرفته شده است، شاهد چنین تنوع و دقت و ظرافت در وضع احکام هستیم. از ماده ۲۲۱ تا ۲۳۲ ق.م.ا مصوب ۹۲ بسیاری از موارد فوق الذکر به صورت کامل و جزئی لحاظ شده است.

۲-۲- شرایط اجرای حد

قبل از اجرای حد باید ابتدا زنا اثبات شود و شخص زنا کار، شرایطی داشته باشد که سبب ثبوت

حد گردد.

۲- ۲- ۱- راههای اثبات زنا

زنا توسط اقرار و بینه به اثبات می رسد که البته باید در این دو راه شرایط خاصی رعایت شود تا بتوان با تکیه بر آن زنا را اثبات نمود. ادله اثبات در امور کیفری در مواد ۱۶۰ تا ۲۱۶ ق.م.ا مصوب ۹۲ پیش بینی شده است.

الف - اقرار

«اقرار عبارت از اخبار شخص به ارتکاب جرم از جانب خود است.» (ماده ۱۶۴ ق.م.ا مصوب ۹۲)

در بحث زنا برای اقرار کننده شرایطی در نظر گرفته شده است از جمله اینکه اقرار کننده باید عاقل، مختار - کسی او را به این کار مجبور نکرده باشد - و آزاد - برده نبودن - باشد و اقرار شخص خواب، غافل، مزاح کننده و دیوانه - در حال دیوانگی اش - قبول نمی شود. بعضی فقها نیز داشتن قصد را در اقرار معتبر دانسته اند. (موسوی خمینی، ۱۴۲۵، ۲/ ۱۸۱ و فیاض کابلی، ۱۴۲۶، ۶۵۰) مواد ۱۶۸ تا ۱۷۰ ق.م.ا مصوب ۹۲ به صورت جزئی به این موارد تاکید دارد.

اقرار باید صریح و واضح باشد و شخص، چهار مرتبه علیه خود اقرار کند که زنا انجام داده است (بند الف ماده ۱۷۲ ق.م.ا مصوب ۹۲) ولی با توجه به نص ماده ۲۳۲: «هرگاه مرد یا زنی کمتر از چهار بار اقرار به زنا نماید به سی و یک تا هفتاد و چهار ضربه شلاق تعزیری درجه شش محکوم می شود. حکم این ماده در مورد لواط، تفخیز و مساحقه نیز جاری است.»

البته بین تعداد جلساتی که زناکار در آن چهار مرتبه اقرار می کند فقها اختلاف نظر دارند بعضی آن را در یک جلسه کافی می دانند و بعضی فرمودند احتیاطاً باید در چهار جلسه اقرار کند. (موسوی خمینی، ۱۴۲۵، ۱۸۱/۴ ؛ بهجت گیلانی فومنی، ۱۴۲۸، ۴ / ۴۵۰)

باید توجه داشت که هیچ کس حق ندارد دیگری را مجبور به اقرار کند، اقرار هر شخص باعث می شود حد برای خود او ثابت گردد و برای طرف مقابل حدی ثابت نمی شود به عنوان مثال اگر شخصی بگوید که من با فلان زن و با رضایتش، زنا انجام داده ام، با اقرار مرد تنها حد برای خودش ثابت می شود. در مورد شخص لال هم می توان گفت که «چنانچه اشاره بنماید که مبین اقرار باشد بر علیه او معتبر است و اشاره باید صریحاً حکایت از اقرار نماید و احتمال دیگری نرود.» (حسن امامی، بی تا، ۲ / ۲۷)

ب - بینه

در اصطلاح فقه اسلامی بینه به معنای شاهد می باشد و در موضوعاتی مانند ازدواج و طلاق و زنا و لواط کاربرد دارد که غالباً منظور دو مرد عادل، یا یک مرد عادل و دو زن عادل می باشد ولی به دلیل حساسیت موضوع زنا و لواط برای اثبات آن نیاز به وجود چهار شاهد عادل می باشد و کمتر از آن قبول نمی شود.

در زنا چهار مرد عادل یا سه مرد عادل و دو زن عادل باید شهادت دهند و شهادت یک مرد و شش زن در زنا قبول نمی شود و اگر دو مرد و چهار زن شهادت دهند حد رجم جاری نمی شود ولی حد تازیانه را می تواند اثبات کند، در اثبات حد زنا اگر تعداد شهود به چهار نرسد شهود به دلیل افترا حد زده می شود. (ابن بابویه، بی تا، ۱۳۴ و عکبری بغدادی، ۱۴۱۳، ۱۵۵)

شهود باید بدون فاصله - از لحاظ عرفی - شهادت دهند و با چشم خود دخول و خروج آلت را مانند میل در سرمه دان دیده باشند و شهادتشان باید طوری باشد که سخانشان مخالف سخن یکدیگر نباشد. (اشعری قمی، ۱۴۰۸، ۱۴۵، ابن بابویه، ۱۴۰۹، ۵ / ۳۵۹؛ موسوی خمینی، ۱۴۲۵، ۴ / ۱۸)

باید به این نکته توجه داشته باشیم که حضور شهود در زمان اجرای حد شرط نیست و با مرگ شهود یا غیابشان حد ساقط نمی شود و یا اجرای آن عقب نمی افتد.

البته اگر شاهد به دلیل فرار، غایب شود حد به دلیل شبهه، ساقط می شود زیرا شاید دروغ گفته باشد و ... (موسوی گلپایگانی، ۱۴۱۲، ۱ / ۴۷۱؛ بهجت گیلانی، ۱۴۲۶، ۵ / ۲۸۴)

۲ - ۲ - ۲ - شرایط ثبوت حد زنا

حد زنا برای شخصی به اثبات می رسد که دارای شرایطی باشد یعنی حتی اگر به دو راه اقرار یا بینه، زنا به اثبات برسد ولی شخص این شرایط را نداشته باشد مشمول آن حد نمی گردد.

الف - بلوغ

زمانی که شخص دوران خردسالی را طی می کند و به سنی می رسد که شایستگی پیدا می کند تکالیف شرعی را انجام دهد، می گویند به بلوغ رسیده است.

زنا کننده باید بالغ باشد تا حد زنا برایش اجرا شود و تفاوتی ندارد که زن یا مرد باشد و اگر نا بالغ باشد او را تعزیر می کنند. (تبریزی، ۱۴۱۷، ۱۵)

ب - عقل

یکی از شرایطی که حد زنا را اثبات می کند عاقل بودن شخص زنا کار در موقع انجام زنا می باشد و در مورد مجنون نظرات متفاوتی بیان شده است بعضی از علما می فرمایند «حدی بر مجنون نیست.» (موسوی خوئی، ۱۴۲۲، ۱ / ۲۰) و بعضی می گویند به زن دیوانه حد نمی زنند یعنی بین زن و مرد دیوانه تفاوت قائل می شوند. (اصفهانی، بی تا، ۱۳)

ج - اختیار

یکی از شرایط ثبوت حد، اختیار می باشد به این معنا که شخصی او را مجبور کند که این عمل زشت را انجام دهد. منظور از اکراه این گونه بیان شده که تهدید بر نفس یا مال و یا ناموس شخص و یا یکی

از خویشاوندان نزدیک او به عمل آمده و او را وادار به نزدیکی نماید مانند آن که مردی زنی را با تهدید به قتل پدرش مجبور کند. (حلی، ۱۴۱۸، ۱/ ۲۱۳ و اسلامی، بی تا، ۱۳/ ۲۱۳)

در مورد اینکه آیا اکراه برای مرد هم صدق می کند یا فقط این مورد برای زنان تحقق پیدا می کند بین فقها اختلاف وجود دارد بعضی می گویند اکراه در مورد مرد نسیت و بعضی می گویند که اکراه در طرف مرد هم می باشد. (اصفهانی، بی تا، ص ۱۴؛ موسوی خمینی، ۱۴۲۵، ۴/ ۶۷۵)

د- علم به تحریم نداشتن

از جمله شرایط ثبوت حد زنا علم به تحریم زنا در حال انجام عمل است اعم از اینکه علم اجتهادی باشد یا تقلیدی، بنابراین بر جاهل به تحریم حدی نیست. (جمعی از نویسندگان، بی تا، ۱۴۳)

ه - حرام بودن زن بر او

شرط اثبات زنا این است که زن بر او حرام باشد پس اگر همسرش بود و در حال حیض با او نزدیکی کرد حد زنا برایش اثبات نمی شود بلکه تعزیرش می کنند.

و - عدم شبهه در دخول

«شبهه عقد آن است که مرد یکی از محارم خود را مثل مادر یا دختر یا خواهر یا عمه یا خاله یا دختر خواهر را بی آنکه بشناسد به عقد خود در آورد، در این صورت محکوم به زنا نبوده و حد از او ساقط می شود ولی اگر از روی علم و عمد اقدام به عقد نماید و با او همبستر شود حکم او با حکم زانی یکی است و بر او همچون زانی حد واجب می شود.» (جمعی از نویسندگان، بی تا، ۱۱۴۲)

«ضابطه و شبهه ای حد را ساقط می کند که فاعل یا مفعول توهم کند که کار او جایز است» (شاکری گلپایگانی، ۱۳۸۷). نکته قابل توجه اینکه حد از کسی که ادعای شبهه کرده برداشته می شود ولی طرف مقابل، حد می خورد.

ی - وارد شدن ذکر مرد در آلت زن

همانطور که قبلاً نیز بیان کردیم وارد شدن ذکر مرد در آلت زن یکی از شروط اثبات زنا و حد است. (نجفی، ۱۴۰۴، ۲۶۱/۴۱) در بحث شرایط اثبات زنا مثل سایر حدود باید به مواد ۱۶۰ تا ۲۱۶ ق.م.ا مصوب ۹۲ مراجعه کرد.

۲-۳ موارد استثنا از اجرای حد

حدود وقتی ثابت می شود دیگر ساقط نمی شود و باید مورد اجرا قرار گیرد این اصل اولیه ی هر حدی است و در همه ی زمانها حتی عصر غیبت نیز اجرا می شود در مبحث حد زنا گاهی مواردی پیش می آید که حد به تاخیر می افتد یا اصلاً اجرا نمی شود.

در مورد زن حامله ای که حد زنا بر او ثابت شده بین فقها اختلاف کمی دیده می شود. بعضی از فقها می گویند تا زمانی که وضع حمل کند ولو از زنا باردار شده باشد و بعضی می گویند اگر ضعیف است و حدش تازیانه است آن را به تاخیر می اندازند و اگر قوی است در نفاس به او تازیانه می زنند و بعضی می گویند صبر می کنند تا زایمان کند و از نفاس بیرون بیاید. ولی اگر کسی کفالت فرزند را به عهده بگیرد و حکم سنگسار برایش به اثبات رسیده پس از زایمان او را سنگسار می کنند و اگر تازیانه برایش به اثبات رسیده بعد از نفاس به او تازیانه می زنند.

بعضی نیز فرموده اند اگر حدش تازیانه است و برای کودک در نفاس زن یا شیردهی خطر آفرین است و کسی هم نیست که کفالت کودک را به عهده بگیرد صبر می کنند همچنین اگر باید سنگسار شود و کسی پیدا نشد که کفالت کودک را به عهده بگیرند صبر می کنند تا شیردهی او به پایان برسد. (اصفهانی، بی تا، ۱۸؛ نجفی، ۱۴۰۴، ۳۳۹/۴۱؛ فاضل موحدی لنکرانی، بی تا، ۵۰۰/۱)

ب - تازیانه بر بیمار

شخص بیمار یا زنی که مستحاضه است، حد سنگسار برایش اجرا می شود و حدش به تاخیر نمی افتد تا خوب شود و در این مورد بین فقها اختلافی نیست ولی اگر بر بیمار یا مستحاضه، حد تازیانه اثبات شده صبر می کنند تا خوب شود ولی اگر احتمال خوب شدن نبود یا حاکم مصلحت ببیند که حد سریعتر اجرا شود، حد را به صورت ضغث (جمع تازیانه بر بدنش که قبلاً بیان نمودیم) اجرا می کنند ولی شخص حائض حدش به تاخیر نمی افتد. (نجفی، ۱۴۰۴، ۳۴۰/۴۱؛ عاملی، ۱۴۱۳، ۳۷۷/۱۴)

اما در مورد اینکه آیا تاخیر حد یا ضغث تنها در مورد زنا است یا در تعزیر هم طبق آن عمل می شود، نظر مراجع تقلید متفاوت است بعضی می فرمایند نمی توان این مورد را به موارد دیگر عمومیت داد، بعضی در مورد ضغث عمومیت را در موارد غیر از حد زنا درست نمی دانند ولی قائلند تاخیر حد اشکالی ندارد و بعضی می فرمایند در صورتی که شرایط یکسان باشد می توان در موارد دیگر غیر از حد زنا نیز اجرا کرد.

در جواب استفتاء از دفتر آیت الله سبحانی چنین سوال شده است: «اگر اجرای حد زنا در نقطه‌ی معینی از بدن (مثل کمر) ضرر داشته باشد ولی جاهای دیگر ضرر نداشته باشد آیا می توان حد زنا را در غیر محل معین جاری کرد؟»

اگر احتمال خوب شدن او در آینده نزدیک باشد اجرای حد تا زمان بهبودی به تاخیر بیافتد در غیر اینصورت به طریق ضغث، حد جاری شود.» (tohid. ir/fa ، ۱۳۹۷)

ج - حد در گرما و سرمای شدید

در گرما و سرمای شدید حد اجرا نمی شود و در زمستان وسط روز، حد را اجرا می کنند تا هوا گرمتر باشد و در تابستان در صبح یا غروب اجرا می کنند تا هوا خنک تر باشد. (موسوی اردبیلی، ۱۴۲۷، ۵۲۱؛ عاملی، ۱۴۱۳، ۳۸۱/۱۴)

د - پناه به حرم

کسی که باید حد زنا برایش اجرا شود ولی به حرم پناه ببرد، حد را اجرا نمی کنند تا از حرم بیرون بیاید ولی در مورد آب و غذا به او سخت گیری می کنند تا خارج شود اما اگر زنا را در حرم انجام داده به دلیل هتک حرمت حرم، حد را در حرم بر او جاری می کنند.

اینکه منظور از حرم تنها مکه است یا حرم پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه (علیهم السلام) را هم شامل می شود نظرات فقها اختلافی است. (سلار دیلمی، ۱۴۴۰، ۲۵۴؛ عاملی، ۱۴۱۳، ۳۸۰/۱۴)

۲ - ۳ - ۲ - عدم اجرای حد

الف - انکار پس از اقرار

همانطور که قبلا بیان کردیم یکی از راههای اثبات زنا چهار مرتبه اقرار بود و اقرار شخص قبول می شود، اگر شخصی پس از اقرار به مسئله ای، انکار کند به انکارش توجهی نمی شود اما در مورد زنا این بحث متفاوت می شود.

«وقتی زانی یا زانیه چهار بار اقرار به زنا کنند، این گونه اقرار موجب رجم و قتل است اما در موردی که پس از اقرار مذکور انکار نمایند، این انکار موجب سقوط رجم و قتل می شود و حاکم شرع مکلف است که حکم به شلاق نماید.» (مرعشی شوشتری، ۱۴۲۷، ۱۰۱)

«چنانچه طریق اثبات زنا محصنه اقرار باشد و متهم پس از اقرار اگرچه چهار مرتبه اقرار کرده باشد، انکار نماید رجم ساقط می شود.» (صافی گلپایگانی، ۱۴۱۷، ۳۷۱)

بعضی فقها تنها در انکار پس از اقراری که موجب رجم بوده قائل به عدم اجرای حد هستند و در مورد اقراری که موجب قتل می شود می فرمایند بنابر احتیاط، انکار باعث اجرا نشدن قتل می شود اما در موارد دیگر انکار حد اجرا می شود.

ب - فرار مرجوم قبل از تکمیل حد

شخص زناکاری که به سنگسار محکوم شده است و در موقع اجرای حکم از گودال - که در آن جهت اجرای حکم دفن شده - فرار کند، اگر زنا با بینه ثابت شده بود و شخص از گودال فرار کرد برگردانده می شود و حد تکمیل می شود ولی اگر به اقرار ثابت شده بود بین فقها تفاوت حکم وجود دارد که آیا او را بر می گردانند تا سنگسار کامل اجرا گردد یا نه.

بعضی به طور مطلق می فرمایند که اگر اقرار کرده بود و هنگام اجرای سنگسار فرار کرد او را بر نمی گردانند. (عکبری بغدادی، ۱۴۱۳، ۷۷۵)

و بعضی از فقها در مورد اقرار و فرار چنین شخصی می فرمایند اگر سنگها به او اصابت کرده او را بر نمی گردانند و گرنه او را بر می گردانند. (طوسی، ۱۴۰۰، ۷۰۰)

ج - حد بر مجنون

اگر شخص دیوانه ای بر عاقلی زنا انجام دهد در مورد این که آیا حد بر او اجرا می شود یا نه؟ نظرات فقها متفاوت است که عده ای می فرمایند حد بر مجنون اجرا نمی شود، و عده ای نیز می فرمایند اگر محصن است سنگسار و اگر محصن نیست تازیانه می خورد و بعضی نیز می فرمایند که حد برای دیوانه ای ادواری در موقع صحت - وقتی که قصد از او صحیح است - صد تازیانه است چه محصن باشد چه غیر محصن و بر دیوانه ای که هوشیار نیست حد اجرا نمی شود. (حلی، ۱۴۱۰، ۳۹۹-۳۹۸)

د - توبه پیش از ثبوت حد نزد حاکم

شخصی که زنا یا با بینه ثابت شده است اگر قبل از ثابت شدن نزد حاکم توبه کند به او حد نمی زنند ولی اگر بعد از اینکه نزد حاکم ثابت شده توبه کند برخی می گویند حد اجرا می شود و برخی دیگر می گویند حاکم اختیار دارد که حد را اجرا کند یا نه. اما اگر زنا یا شخصی به اقرار ثابت شده باشد و توبه کند حاکم می تواند حد را بر او اجرا کند یا نه. (حلبی، ۱۴۰۳، ۴۰۷)

ه - شبهه از طرفین

« با ادعای آنچه که صلاحیت دارد نسبت به مدعی آن شبهه باشد، حد ساقط می شود پس اگر یکی از آنها ادعای شبهه نماید و یا هر دو با ممکن نبودن آن مگر نسبت به یکی از آنها حد از او - نه از طرفش - ساقط می شود و حد به ادعای زوجیت مادامی که دروغ آن معلوم نباشد ساقط می گردد و به قسم و همچنین به بینه مکلف نمی شود.» (موسوی خمینی، ۱۴۲۵، ۱۷۷/۴)

نسبت ازدواج سفید با عمل نامشروع زنا

با توجه به مطالبی که در مورد زنا بیان شد به نظر می‌رسد زنا و ازدواج سفید شبیه هستند لذا به بیان شباهتها و تفاوتها پرداخته می‌شود.

۱- شباهتهای ازدواج سفید و عمل نامشروع زنا

۱-۱- نخواندن صیغه عقد بین زن و مرد

در زنا بین زن و مردی که رابطه‌ی جنسی انجام می‌دهند، صیغه عقدی خوانده نمی‌شود بنابر تعریفی که از ازدواج سفید بیان شد در این ازدواج نیز بین زن و مرد صیغه ای خوانده نمی‌شود ولی زن و مرد که بالغ و عاقل می‌باشند و با علم به اینکه بین آنها صیغه ای صورت نگرفته و نکاحی در بین آنها وجود ندارد «به جز کسانی که واقعا نمی‌دانند که این کار حرام است که با وجود پیشرفت علم و در دسترس بودن فتوای فقها و دسترسی آسان به قانون و ... بعید به نظر می‌رسد که کسی از آن بی‌خبر باشد»، رابطه جنسی دارند و این رابطه به همان کیفیتی که در زنا گفته شد - داخل شدن آلت جنسی مرد به آلت زن - بین آنها نیز برقرار می‌شود در صورتی که در شرع رابطه‌ی جنسی بدین صورت و بدون صیغه عقد نامشروع می‌باشد.

۱-۲- پنهانی بودن رابطه

در زنا رابطه‌ی بین دو نفر به صورت پنهانی بدون اطلاع دیگران به دلیل نخواندن صیغه ی عقد، انجام می‌شود در ازدواج سفید نیز ازدواج زن و مرد در جایی ثبت نمی‌شود ولی مرد و زن در کنار هم و با هم رابطه دارند در حالیکه در نکاح صحیح، ازدواج، در دفتر ثبت می‌شود و شاهد هم گرفته می‌شود.

۱-۳- عدم تعهد مرد در قبال نفقه زن

در زنا مردی که زنا انجام می‌دهد در قبال زن نسبت به امور معیشتی زن، خوراک، پوشاک و ... هیچ تعهدی ندارد. در ازدواج سفید نیز اینگونه افراد در کنار هم زندگی می‌کنند و مانند نکاح صحیح، نیست که مردی نفقه ی زن را بپردازد بلکه با هم کار می‌کنند و به نوعی با هم مخارج زندگی را می‌دهند. در این باره در فصل بعد بیشتر توضیح می‌دهیم.

۱-۴- نپرداختن مهریه

فردی که زنا انجام می‌دهد تعهد پرداخت مهریه را نسبت به زن ندارد البته در مواردی قانون پس از اثبات زنا فرد را مجبور می‌کند که مهریه را بپردازد در ازدواج سفید نیز مرد نسبت به پرداخت مهریه تعهدی نسبت به زن ندارد به نظر فقها، در صورتی که زناکار، زنای به عنف با دختر باکره انجام دهد مهرالمثل لازم می‌باشد. (بهجت گیلانی فومنی، ۱۴۲۸، ۴۷)

۱-۵- ارث نبردن زن و مرد از یکدیگر

در زنا زن و مردی که رابطه‌ی جنسی بینشان برقرار می‌شود از یکدیگر ارث نمی‌برند. «زن و شوهر در صورتی که ازدواجشان به هر علتی باطل باشد ولو آنها ندانند از همدیگر ارث نمی‌برند.» (aviny.com ، ۱۳۹۷)

۱- ۶- نامشروع بودن فرزند حاصل از رابطه‌ی جنسی

فرزند حاصل از رابطه‌ی بین زن و مرد، در زنا، شرعا به پدر منتسب نمی‌شود بنابراین احکام شرعی مانند، ارث بردن فرزند از پدر و بستگان و ارث بردن پدر از فرزند، حضانت، نفقه فرزند، ولایت و ... که به سبب نسبت بین والدین و فرزند ایجاد می‌شود، از لحاظ شرعی بین آنان برقرار نخواهد شد (نجفی، ۱۴۰۴، ۳۲۸/۳۹؛ طباطبایی حائری، ۱۴۱۸، ۴۲۷/۱۴)

فرزند حاصل از ازدواج سفید نیز نامشروع تلقی می‌شود و فاقد مشروعیت قانونی می‌باشد چون نسبت فرزندى او با پدر قابل اثبات نیست. (ناظمی، setare.com، ۱۳۹۷)

البته در شرایط امروزه به جهت وجود آمدن مشکلات قانونی و تربیتی و اقتصادی برای فرزند متولد از زنا، از مراجع تقلید استفتاء شده که نفقه و ولایت و حضانت او با چه کسی می‌باشد و نظر آنان در مورد احکام حاصل از نسبت، این است که ولایت و حضانت و نفقه فرزند حاصل از زنا با پدر عرفی می‌باشد. (فاضل موحدی لنکرانی، بی تا، ۴۴۹؛ مکارم شیرازی، ۱۴۲۷، ۲۴۱/۱؛ تبریزی، بی تا، ۳۷۰/۱)

۲- تفاوت‌های ازدواج سفید با عمل نامشروع زنا

۱- ۲- راضی بودن طرفین از رابطه جنسی در ازدواج سفید

شاید در زنا دو طرف از رابطه جنسی راضی نباشند خصوصا در زناى به عنف و اکراه زن، عدم رضایت به وضوح دیده می‌شود، ولی در ازدواج سفید همانطور که از تعریف آن مشخص می‌شود دو طرف با رضایت، با یکدیگر رابطه جنسی دارند و وقتی از رابطه و زندگی با یکدیگر رضایت نداشته باشند، این رابطه را ادامه نخواهند داد و از هم جدا می‌شوند اکراه در مورد آنان مطرح نیست در این مورد در فصل بعد بیشتر توضیح داده خواهد شد.

۲- ۳- تداوم روابط بین زن و مرد

در زنا معمولا زن و مرد یک بار یا چند بار با هم رابطه‌ی جنسی برقرار می‌کنند و در کنار هم و زیر یک سقف زندگی نمی‌کنند ولی در ازدواج سفید زن و مرد در کنار هم و زیر یک سقف زندگی می‌کنند و رابطه چندین بار و یا سالها تداوم می‌یابد.

۲ - ۴- مجازات ازدواج سفید

ازدواج سفید نکاح صحیح نمی‌باشد و به عنوان رابطه‌ی نا مشروع شناخته می‌شود و برای روابط نامشروع تعزیر در نظر گرفته شده است، که تا ۹۹ ضربه شلاق می‌باشد اما اگر زنای زن و مردی که ازدواج سفید انجام داده اند به اثبات برسد حد مخصوص زنا در مورد آنها اجرا خواهد گردید. (irandad.org، ۱۷ دی ۱۳۹۷)

تفاوت‌هایی که بیان شد بیشتر جنبه‌ی غیر فقهی داشتند زیرا با دقت در مطالب فقهی و تعریف ازدواج سفید متوجه می‌شویم که ازدواج سفید و زنا تفاوت چندانی با یکدیگر ندارند. از نظر مراجع تقلید نیز رابطه‌ی بین زن و مرد از لحاظ شرعی جایز نبوده و حرام می‌باشد، (پورتال انهار، ۱۷ آذر ۱۳۹۷)

یکی از مراجع در مورد ازدواج سفید می‌فرماید: «متأسفانه موضوعی که شبیهه زنا رایگان است نام ازدواج به خود گرفته است.» (alfa.ir، ۱۷ آذر ۱۳۹۷)

البته یکی از مواردی که تا به حال سبب شده در مورد افرادی که ازدواج سفید انجام می‌دهند، حد اجرا نگردد، عدم دخالت در زندگی خصوصی مردم است و اینکه زنای آنان به اثبات نرسیده ولی در صورت اثبات زنا، حد زنا برای طرفین ازدواج سفید اجرا خواهد شد و شامل موارد احکام زنا از قبیل اقسام حد زنا، شرایط اجرای حد و موارد استثنا از اجرای حد خواهد شد.

نتیجه‌گیری

ازدواج سفید و زنا شباهتهایی دارند که شامل نخواندن صیغه، پنهانی بودن رابطه، نپرداختن مهریه و ... و تفاوت‌های آن دو که شامل راضی بودن طرفین رابطه در ازدواج سفید، تداوم رابطه در ازدواج سفید و مجازات در ازدواج سفید است. رابطه ازدواج با زنا نسبت تساوی است و از لحاظ ماهیتی و فقهی تفاوتی ندارد و در واقع افراد در پوشش ازدواج سفید، زنا را انجام می‌دهند و به اصطلاح خودشان عملشان جنبه غیر شرعی ندارند در حالی که قصد ازدواج داشتند و رضایت طرفین بدون صیغه عقد توجیهاتی است که جنبه شرعی ندارد. ازدواج الزامات و بایدهایی در قالب حقوق و تکالیفی چون تمکین، مهریه، نفقه، نحلّه، اجرت‌المثل، حق حبس، حضانت و ... برای طرفین وجود دارد که ازدواج سفید فاقد آنها است. لذا ازدواج سفید با شباهت‌هایی که با زنا داشته در اسلام نوعی زنا تلقی می‌شود و بار کیفری بر آن مترتب می‌باشد. لذا قوانین موجود در این زمینه ابهام و اجمال داشته و باید جرم‌انگاری آن در قانون به صراحت به عنوان حد زنا یا تعزیر حسب مورد صورت پذیرد.

- ابن بابویه قمی، محمد بن علی، ۱۴۰۹ هـ ق، من لایحضره الفقیه، مترجم: علی اکبر غفاری و محمد جواد صدر بلاغی، ۶ جلد، چاپ اول، تهران: نشر صدوق،
- ابن بابویه قمی، محمد بن علی، بی تا. مجموعه فتاوی ابن بابویه، محقق: علی پناه اشتهاردی، چاپ اول، قم.
- اشعری قمی احمد بن محمد بن عیسی، ۱۴۰۸ هـ ق، النوادر، چاپ اول، قم: مدرسه امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف).
- اصفهانی محمد باقر بن محمد تقی، بی تا، حدود و قصاص و دیات، محقق: علی فاضل، چاپ اول، تهران: موسسه نشر.
- اسلامی.
- امامی، سید حسن، بی تا، حقوق مدنی (امامی)، ۶ جلد، تهران، انتشارات اسلامیة، تهران.
- بهجت گیلانی فومنی محمد تقی، ۱۴۲۶ هـ ق، جامع المسائل، ج ۵، چاپ دوم، قم: ناشر دفتر معظم له.
- بهجت گیلانی فومنی محمد تقی، ۱۴۲۸ هـ ق، استفتائات، ج ۴، چاپ اول، قم: انتشارات دفتر حضرت بهجت گیلانی فومنی.
- تبریزی جواد بن علی، ۱۴۱۷ هـ ق، اسس الحدود و تعزیرات، چاپ اول، قم: ناشر دفتر مولف.
- تبریزی جواد بن علی، بی تا، استفتائات جدید، ج ۱، چاپ اول، قم: بی جا.
- حلبی، تقی الدین بن نجم الدین ابوالصلاح، ۱۴۰۳ هـ ق، الکافی فی الفقه، محقق: رضا استادی، یک جلد، چاپ اول، اصفهان: کتابخانه عمومی امام امیرالمومنین علیه السلام.
- حلّی محمد بن حسن بن یوسف، ۱۳۸۷ هـ ق، ایضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد، محقق: حسین موسوی کرمانی و دیگران، ج ۴، چاپ اول، قم: موسسه اسماعیلیان.
- حلّی جمال الدین احمد بن محمد اسدی، ۱۴۱۰ هـ ق، المقتصر من شرح المختصر، مصحح: مهدی رجائی، چاپ اول، مشهد: مجمع البحوث الاسلامیه.
- حلّی نجم الدین جعفر بن حسن، ۱۴۱۸ هـ ق، المختصر النافع فی الفقه الامامیه، ج ۱، چاپ ششم، قم: موسسه المطبوعات الدینیّه.
- سلار دیلمی، حمزه بن عبد العزیز، ۱۴۴۰ هـ ق، المراسم العلویه و الاحکام النبویه فی الفقه الامامی، محقق: محمود بستانی، یک جلد، چاپ اول، قم: منشورات الحرمین.
- شبیری زنجانی موسی، ۱۴۳۰ هـ ق، رساله ی توضیح المسائل، چاپ اول، قم: انتشارات سلسبیل.
- صافی گلپایگانی لطف الله، ۱۴۱۷ هـ ق، جامع الاحکام (صافی)، ج ۲، چاپ چهارم، قم: انتشارات حضرت معصومه سلام الله علیها.

- طباطبایی حائری علی بن محمد، ۱۴۱۸ ه ق، ریاض المسائل فی تحقیق الاحکام بالدلائل (ط-الحدیثه) و دیگران، ج ۱۴، چاپ اول، قم: موسسه آل البيت عليهم السلام.
- طبرسی فضل بن حسن، ۱۴۱۰ ه ق، الموتلف من المختلف بین ائمه السلف، محققین: شانه چی و دیگران، ج ۲، چاپ اول، مشهد: مجمع البحوث الاسلامیه.
- طوسی، ابو جعفر محمد بن حسن، ۱۴۰۰ ه ق، النهایه فی مجرد الفقه والفتاوی، یک جلد، چاپ دوم، بیروت: دارالکتب العربی.
- عاملی بهاء الدین محمد بن حسین، نظام بن حسین ساوجی، ۱۴۲۹ ه ق، جامع عباسی و تکمیل آن، محقق: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- عاملی محمد بن مکی، ۱۴۱۰ ه ق، اللعنه الدمشقیه فی فقه الامامیه، محققین: محمد تقی مرواریدی و علی اصغر مرواریدی، ج ۱، چاپ اول، بیروت: دارالتراث - الدارالاسلامیه.
- عاملی زین الدین بن علی، ۱۴۱۳ ه ق، مسالك الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام، محقق: گروه پژوهش موسسه معارف اسلامی، ج ۱۴، چاپ اول، قم: موسسه المعارف الاسلامیه.
- عکبری بغدادی محمد بن نعمان، ۱۴۱۳ ه ق، احکام النساء، یک جلد، چاپ اول، قم: کنگره هزاره شیخ مفید.
- فاضل موحدی لنکرانی محمد، بی تا، جامع المسائل (فارسی)، ج ۱، چاپ یازدهم، قم: انتشارات امیر قلم.
- فیاض کابلی محمد اسحاق، ۱۴۲۶ ه ق، رساله توضیح المسائل، چاپ اول، قم: انتشارات مجلسی.
- مرعشی شوشتری محمد حسن، ۱۴۲۷ ه ق، دیدگاه‌های نو در حقوق، محقق: عباس شیری، ج ۱، چاپ دوم، تهران: نشر میزان.
- مکارم شیرازی ناصر، ۱۴۱۸ ه ق، انوار الفقاهه، کتاب الحدود و التعزیرات (لمکارم)، یک جلد، چاپ اول، قم: انتشارات مدرسه الامام علی بن ابیطالب (علیه السلام).
- مکارم شیرازی ناصر، ۱۴۲۷ ه ق، استفتائات جدید، محقق: ابوالقاسم علیان نژادی، ج ۱، چاپ دوم، قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابیطالب علیه السلام.
- منتظری نجف آبادی حسین علی، ۱۴۱۳ ه ق، الاحکام الشرعیه علی مذهب اهل البيت (علیهم السلام)، چاپ اول، قم: نشر تفکر.
- موسوی اردبیلی، سید عبدالکریم، ۱۴۲۷ ه ق، فقه الحدود و التعزیرات، ۴ جلد، چاپ دوم، قم: موسسه النشر لجامعه المفید رحمه الله.
- موسوی علی بن حسین، شریف مرتضی، ۱۴۲۷ ه ق، المسائل الناصریات، محقق: مرکز پژوهشی و تحقیقات علمی، چاپ اول، تهران: رابطه الثقافه و العلامات الاسلامیه.
- موسوی علی بن حسین، ۱۴۱۵ ه ق، الانتصار فی انفرادات الامامیه، محقق: گروه پژوهش دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه ی علمیه قم.

- موسوی علی بن حسین، ۱۴۰۵ هـ ق، رسائل الشریف المرتضی، محقق: مهدی رجائی، ج ۱، چاپ اول، قم: دارالقرآن الکریم.
- موسوی خمینی، سید روح الله، بی تا، تحریر الوسيله، ۲ جلد، چاپ اول، قم: موسسه مطبوعات دارالعلم.
- موسوی خمینی روح الله، ۱۴۲۵ هـ ق، تحریر الوسيله، ترجمه علی اسلامی، ج ۲، چاپ اول، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- موسوی گلپایگانی محمدرضا، ۱۴۰۹ هـ ق، مجمع المسائل، محقق: علی کریمی و دیگران، چاپ دوم، ج ۳، قم: دارالقرآن الکریم.
- موسوی گلپایگانی محمدرضا، ۱۴۱۲ هـ ق، الدر المنضود فی احکام الحدود، ج ۱، مقرر علی کریمی جهرمی، چاپ اول، قم: انتشارات دارالقرآن کریم.
- موسوی خوئی ابوالقاسم، ۱۴۲۲ هـ ق، مبانی تکمله المنهاج، ج ۱، چاپ اول، قم: موسسه احیاء آثار الامام الخوئی.
- نجفی، محمد حسن، ۱۴۰۴ هـ ق، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، محققین: عباس قوچانی، علی آخوندی، ۴۳ جلد، چاپ هفتم، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
- جمعی از مولفان، بی تا، مجله فقه اهل بیت علیهم السلام (فارسی)، ج ۱۴، چاپ اول، قم: موسسه دایره المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام.
- قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲
- شاکری گلپایگانی طوبی، ۸۷/۴/۱۱، «بحث تطبیقی پیرامون شرط علم در ثبوت حد زنا»، مجله فقه اهل بیت علیهم السلام (فارسی)، شماره ۱۴، سایت hawzah.net.
- پاسخ جمعی از مراجع عظام تقلید به استفتاء ایسنا، ۲۰ آذر ۱۳۹۷، سایت www.isna.ir.
- فتوای نوری همدانی، ۲۰ مرداد ۱۳۹۷، ۱۱۵۱۳، حد زن، سوال ۸۰۶، portal.anhar.ir، پورتال انهار.
- احکام حدود آقای خوئی، ذیل مسئله ی ۲۷۹، portal.anhar.ir، پورتال انهار.
- شمول اجرای حد به صورت ضغث، ۲۰ آذر ۱۳۹۷، سایت www.hvm.ir.
- پایگاه اطلاع رسانی سبحانی، ۱۷ آذر ۱۳۹۷، حدود و تعزیرات (ضرر در اجرای حد زنا در محل معین شده) سوال ۱۶۳۶، tohid.ir/fa.
- فتاوی مکارم شیرازی، ۱۷ آذر ۱۳۹۷، متفرقه حدود (۱۱۵۱)، portal.anhar.ir.
- شرایط ارث زن و مرد، ۱۷ آذر ۱۳۹۷، سایت aviny.com.
- ناظمی ابوالفضل، ۵ دی ۱۳۹۷، ازدواج سفید چیست، سایت setare.com.
- بررسی جرم روابط نامشروع، ۱۷ دی ۱۳۹۷، irandad.org.

- ازدواج زناشویی (نظر آقای خامنه ای که ازدواج سفید همان ازدواج معاملاتی است؟)، ۱۳۹۷، پورتال انهار.
- پاسخهای دو مرجع تقلید به پرسشهایی درباره ازدواج سفید (نظر شبیری زنجانی)، ۱۳۹۷، سایت alfa.ir